

Faculteit der Economische Wetenschappen

Bachelorscriptie

Handel in verlieslichamen

Annelien Dessauvagie

Studentnummer 294676

Begeleider: drs M. Nieuweboer

Rotterdam, 29 juli 2009

1. Inleiding
2. Handel in verlieslichamen
 - a. Inleiding
 - b. Eigenschappen van verlieslichamen
 1. Artikel 20 Wet VPB 1969
 2. Beleggingsinstelling
 3. Houdster- en financieringsmaatschappij
 4. Geen uitzicht op verrekening
 - c. Handel in verlieslichamen
 - d. Bezwaar van de wetgever
 1. Inleiding
 2. Wat de wetgever beoogt te bestrijden
 3. Misbruik?
 4. Bestrijden van de tekortkomingen van het ‘oude’ artikel 20 lid 5 Wet VPB 1969
 - e. Conclusie
3. De huidige situatie en haar tekortkomingen.
 - a. Inleiding
 - b. Artikel 20a Wet VPB 1969; de huidige bestrijding van handel in verlieslichamen
 1. Artikel 20a Wet VPB 1969
 2. Uiteindelijk belang

3. Hoge Raad 22 september 2006
 - c. Onduidelijkheden sindsdien
 - d. Ongewenst?!
 - e. Conclusie
4. Alternatief betreffende handel in verlieslichamen
 - a. Inleiding
 - b. Eisen waar een alternatief aan moet voldoen
 - c. Ideeën over een alternatief
 - d. Voordelen van dit alternatief
 - e. Conclusie
5. Conclusie hypothese

Hoofdstuk 1 Inleiding

Verliesverrekening

Artikel 20 Wet VPB 1969 maakt het mogelijk voor belastingplichtigen om verliezen te verrekenen met belastbare winsten uit andere boekjaren. Als bijvoorbeeld een lichaam in boekjaar 1 een fiscaal verlies lijdt, maar in boekjaar 2 een belastbare winst behaalt, mag zij deze verrekenen met het verlies uit het voorgaande jaar. Dit artikel is ontstaan vanuit de totaalwinstgedachte¹. Dit houdt in dat volgens artikel 3.8 IB 2001 (waarnaar wordt verwezen in de wet VPB 1969 als het om winstbepaling gaat) een onderneming belast wordt naar de totale winst die behaald wordt. Vervolgens wordt de periode waarin een onderneming belastingplichtig is opgedeeld in boekjaren: per boekjaar wordt een belastingplichtige belast voor de VPB.

Omdat de belastingplichtige verliezen uit andere jaren mag verrekenen, zal de verschuldigde VPB in een jaar waarin winst wordt behaald lager zijn dan wanneer geen verrekening plaatsvindt. Op die manier is handel in lichamen met verrekenbare verliezen ontstaan. Een lichaam met winsten ‘koopt’ als het ware verliezen om daar haar winsten mee te kunnen verrekenen. Alle activiteiten, bezittingen, schulden etc. worden uit een zogenoemd verlieslichaam gehaald, waardoor er uitsluitend een verrekenbaar verlies overblijft. Deze wordt vervolgens verkocht aan een natuurlijk persoon of rechtspersoon. De koper begint winstgevendende activiteiten en de verliezen kunnen hiermee verrekend worden. Zij hoeft dan minder vennootschapsbelasting te betalen over haar eigen winst.

Bestrijding van ongewenste handel in verlieslichamen

De wetgever acht handel in lichamen met verrekenbare verliezen ongewenst en heeft om dit te bestrijden artikel 20a Wet VPB 1969 in het leven geroepen (de opvolger van het ‘oude’ artikel 20 lid 5 Wet VPB 1969). Het kopen van een lichaam met verrekenbare verliezen, met als enig doel gebruik maken van dit verlies, moet hiermee worden voorkomen. Artikel 20a Wet VPB

¹ N.H. de Vries & R.J. de Vries, Vennootschapsbelasting, Cursus Belastingrecht, afdeling 2.0.4, Kluwer, Deventer.

1969 beperkt de mogelijkheid tot het verrekenen van verliezen, indien het uiteindelijke belang in een verlieslichaam in belangrijke mate (30%) is gewijzigd. Hierdoor heeft het dus geen zin om een lichaam te kopen die verrekenbare verliezen heeft, als men dit alleen had willen doen met het oog op de verliesverrekening. De verrekenbare verliezen komen te vervallen op het moment dat het lichaam wordt verkocht aan een andere eigenaar. Opvallend is het karakter van het artikel. Artikel 20a Wet VPB 1969 gaat het ongewenste gevolg van artikel 20 Wet VPB 1969 tegen (ook wel antimisbruikbepaling genoemd) en tegenbewijs is niet mogelijk². De wet kent wél enkele uitzonderingen op deze maatregel.

Zo zal een verrekening wel mogelijk blijven op het moment dat een wijziging voortvloeit uit een overgang krachtens erfrecht of huwelijksvermogensrecht. Bijvoorbeeld als een zoon aandelen in een lichaam met verrekenbare verliezen erft van zijn vader. Daarnaast zal verrekening ook mogelijk blijven indien het de belastingplichtige niet bekend is of niet had kunnen zijn dat het uiteindelijke belang in de belastingplichtige in belangrijke mate is gewijzigd³. Zoals bij beursgenoteerde bedrijven.

Verder is verrekening na een wijziging in belangrijke mate van het uiteindelijke belang nog steeds mogelijk, indien men voldoet aan de zogeheten beleggings- en inkrimpingstoets. Dit komt er kort gezegd op neer dat moet worden gekeken naar de werkzaamheid en bezittingen van een lichaam, voor en na een wijziging. Indien de bezittingen van de belastingplichtige in het verliesjaar gedurende tenminste negen maanden niet grotendeels uit beleggingen bestond, en zij voldoet aan de zogenoemde inkrimpingstoets, blijven de verliezen ook na de wijziging verrekenbaar. De inkrimpingstoets houdt in dat de werkzaamheden niet tot minder dan 30% mogen zijn afgenomen vergeleken met het oudste boekjaar. Tevens mag ook niet het voornemen bestaan deze te laten afnemen ná de wijziging van dit belang.

Een andere uitzondering op de hoofdregel is er voor de uitbreiding van een al bestaand uiteindelijk belang van tenminste 1/3^e. Op het moment dat een uiteindelijk belang wordt uitgebreid, en het bestaande belang in de belastingplichtige al minimaal 1/3^e betrof voor de

² Anders dan bij een aantal andere anti misbruikbepaling, bijvoorbeeld artikel 10a Wet VPB 1969

³ Zie de wettekst, artikel 20a lid 2,3 en 4 Wet VPB 1969

wijziging, blijven verliezen ook verrekenbaar. Als aan deze of de bovengenoemde uitzonderingen niet wordt voldaan (en ook niet aan een van de andere bovengenoemde uitzonderingen), vervalt de totale verliesverrekening.

Er is in de bestaande literatuur veel kritiek op deze uitzondering⁴. Dit mede omdat het begrip ‘uiteindelijk belang van een natuurlijke persoon of een rechtspersoon’ voor het eerst in de wet is geïntroduceerd en er discussie bestaat over de interpretatie van dit begrip. Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat het de bedoeling is van de wetgever dat een rechtspersoon alleen uiteindelijk belanghebbende kan zijn als zij een rechtspersoon is die in dode hand verkeert. De letterlijke wettekst stelt dit echter niet. De Hoge Raad heeft zich hier op 22 september 2006 over uitgesproken, namelijk dat onder omstandigheden een holding ook als uiteindelijk belanghebbende kan functioneren. De staatssecretaris spreekt dit vervolgens weer tegen in een daaropvolgend besluit⁵. Ik zal dit in mijn onderzoek nog verder behandelen. Naast deze onduidelijkheid, is het onder de huidige wetgeving mogelijk dat belastingplichtigen die een belang uitbreiden in een lichaam met verrekenbare verliezen, onder artikel 20a Wet VPB 1969 komen te vallen terwijl zij dit belang niet kochten om een fiscaal voordeel te behalen, maar uit ander zakelijke overwegingen. Toch komen de verliezen onder de huidige wetgeving te vervallen. Het is niet duidelijk of dit de bedoeling is van de wetgever.

Onderzoek

De huidige regeling lijkt niet precies genoeg te werken als het gaat om uitbreidingen van een belang in verlieslichamen: het beperkt situaties in de verliesverrekening die niets met handel in verlieslichamen te maken hebben, terwijl het ook situaties *niet* treft die misschien wel onder 20a Wet VPB 1969 zouden moeten vallen. De vraag is of er betere regelgeving mogelijk is die de situatie bestrijdt waarin uitbreiding van een bestaand belang plaatsvindt in een verliesvennootschap met als onderliggende reden het behalen van een fiscaal voordeel. Met deze scriptie wil ik die problematiek graag onderzoeken.

⁴ E.J.W. Heithuis, de bijzondere bepaling tegen de handel in verlieslichamen: vereenvoudiging dringend gewenst!, WFR 2005/1532, A.P.J.D. Rambhadjan en mevr. S. Kortkaas, Uitbreiding van een belang in een verliesvennootschap, WFR 2008/1193

⁵ Besluit 6 mei 2008, nr. CPP2008/984M

Mijn onderzoekshypothese luidt als volgt:

In vergelijking tot de huidige wetgeving zijn er betere criteria mogelijk om handel in verlieslichamen tegen te gaan, als het gaat om het uitbreiden van een bestaand belang in een verlieslichaam.

Voor dit onderzoek zullen de volgende deelvragen beantwoord worden:

- Wat beoogt de wetgever bij het bestrijden van handel in verlieslichamen? Wat is een verlieslichaam? Wat is handel in verlieslichaam?
- Wat zijn de onduidelijkheden op dit moment als het gaat om het uitbreiden van een uiteindelijk belang in een lichaam met verrekenbare verliezen en tot welke situaties kan dit leiden, die ongewenst kunnen zijn voor belastingplichtige en wetgever?
- Aan welke eisen moet een alternatief voldoen? Wat zou een alternatief kunnen zijn voor de huidige wetgeving omtrent handel in verlieslichamen?

Voor het beantwoorden van deze vragen zal ik mij vooral richten op bestaande literatuur, de wet(svoorstellen) en jurisprudentie over dit onderwerp.

Hoofdstuk 2 Handel in verlieslichamen

2.a Inleiding

Om te kunnen beoordelen of verbetering in de regelgeving betreffende verlieslichamen mogelijk is, zal eerst duidelijk moeten zijn wat hier precies onder wordt verstaan. In dit hoofdstuk wil ik graag het begrip ‘handel in verlieslichamen’ definiëren. Daarnaast moet er bepaald worden wat hiervan precies het ongewenste effect is voor de wetgever. Ik zal dan ook beginnen met een beschrijving van een verlieslichaam. Vervolgens het verschijnsel van de handel in deze zogenoemde lichamen, om tot slot te kunnen bepalen wat hieraan ongewenst is voor de wetgever.

2.b. Kenmerken van een verlieslichaam

2.b.1 artikel 20 Wet VPB 1969

Artikel 20 Wet VPB 1969 voorziet voor belastingplichtigen in de verliescompensatie. Indien de berekening van de belastbare winst of van het Nederlands inkomen leidt tot een negatief bedrag, wordt dit aangemerkt als een verlies⁶. Deze verliezen kunnen vervolgens worden verrekend met belastbare winsten of de Nederlandse inkomens in het voorafgaande jaar (carry back) en de negen volgende jaren (carry forward), zie lid 2 van het artikel. Het verrekenen van verliezen met belastbare winsten uit verschillende jaren wordt ook wel verticale verliesverrekening genoemd. Hiervoor moet de inspecteur het verlies hebben vastgesteld bij voor bezwaar vatbare beschikking.

Deze regeling is in het leven geroepen om jaarwinst en totaalwinst met elkaar te laten corresponderen. De totaalwinst is het bedrag van de gezamenlijke voordelen die worden genoten uit de onderneming⁷. De belastbare winst wordt opgesplitst per boekjaar. Artikel 20 Wet VPB 1969 voorziet dat verrekening mogelijk is tussen verschillende boekjaren. Op die manier kan beter worden aangesloten bij het belasten van de *totale* winst van een onderneming, c.q. lichaam. Op het moment dat winsten kunnen worden verrekend met verliezen uit voorgaande jaren,

⁶ Artikel 20 lid 1 Wet VPB 1969

⁷ Artikel 3.8 IB 2001, die via een schakelbepaling van toepassing is voor de Wet VPB 1969

verlaagt dit de VPB afdracht van dat jaar. Dit geschiedt niet eindeloos, maar slechts tot één jaar achterwaarts en negen jaren voorwaarts. Hierbij worden de verliezen uit het oudste boekjaar het eerst verrekend met de belastbare winsten die behaald zijn.

Voor het bepalen van de kenmerken van een verlieslichaam, moet worden gekeken naar artikel 20 Wet VPB 1969. Een verlieslichaam is in feite niets anders dan een VPB-plichtig lichaam, dat verrekenbare verliezen bezit in de zin van artikel 20 Wet VPB 1969. Een dergelijk lichaam heeft dus de volgende kenmerken:

- Het is een lichaam dat onder de Wet VPB 1969 valt, en daarmee dus binnenlands belastingplichtig of buitenland belastingplichtig voor haar Nederlandse inkomen.
- Bij de berekening van de belastbare winst of van het Nederlandse inkomen is een negatief bedrag vastgesteld, dat werd aangemerkt als een verlies.
- Dit verlies is vastgesteld bij voor bezwaar vatbare beschikking door de inspecteur. Deze beschikking hoeft overigens niet afgegeven te zijn op het moment van de aandelentransactie: er moet een materieel verlies aanwezig zijn bij het lichaam dat uiteindelijk kan worden omgezet in een formeel verlies, die de inspecteur goedkeurt bij beschikking.
- Verrekening van dit verlies is nog mogelijk. Dat wil zeggen dat het verrekend kan worden met een belastbare winst of Nederlands inkomen, van het voorafgaande jaar en/of de negen volgende jaren. Op het moment dat deze termijn is verstreken is verrekening niet meer mogelijk.

Naast deze kenmerken is het van belang wat de status is van het verlieslichaam. Dat wil zeggen; of zijn fungeert als beleggingsmaatschappij of houdster- en financieringsmaatschappij. Dit kan namelijk invloed hebben op de mogelijkheden van verrekening van de verliezen. Dit zal ik in de volgende twee onderdelen bespreken.

2.b.2 Beleggingsinstelling

Artikel 20 lid 3 Wet VPB 1969 heeft een aparte regeling voor beleggingsinstellingen. Als een lichaam in een periode de status heeft van een beleggingsinstelling, in de zin van artikel 1:1 van

de Wet op het financiële toezicht, kan zij haar verliezen uit die statusperiode niet verrekenen met winsten die behaald zijn in een periode waarin zij niet werd aangemerkt als beleggingsinstelling. En uiteraard ook vice versa. Op deze manier wordt de mogelijkheid tot het verrekenen van verliezen beperkt als een belastingplichtig lichaam in verschillende jaren de status van beleggingsinstelling verkrijgt of verliest..

Deze regeling achtte de wetgever nodig omdat door de verschillende status periodes verschillende vennootschapsbelasting tarieven van toepassing zijn: het normale tarief en het zogenoemde 0% tarief. De belastingplichtige kan nadeel hebben als zij een verlies moet verrekenen in een belaste periode met winsten behaald uit een periode waarin het 0% tarief van toepassing was. De belastingplichtige schiet hier niets mee op⁸. Aan de andere kant werd ook de situatie ongewenst geacht waarin een verlies tijdens de onbelaste periode werd verrekend met een verlies uit een periode waarin het lichaam tegen het normale tarief belast was.

2.b.3 Houdster- en financieringsmaatschappij

Voor houdster- en financieringsmaatschappijen geldt een aparte bepaling, zie artikel 20 lid 4 Wet VPB 1969. Kort gezegd houdt dit in dat de verliezen behaald in een boekjaar waarin het lichaam kwalificeert als zogenoemd houdster- en financieringsmaatschappij, niet mogen worden verrekend met belastbare winsten behaald in een boekjaar waarin het lichaam *niet* als zodanig kwalificeerde .

2.b.4 Uitzicht op verrekening

Een laatste eigenschap die deze zogenoemde verlieslichamen hebben, is het (gebrek aan) uitzicht op de verrekening van deze verliezen. Ook al voldoen ze aan de eisen van artikel 20 Wet VPB 1969, zien zij geen mogelijkheid om deze verliezen nog te kunnen verrekenen met belastbare winsten in de toekomst. Bijvoorbeeld omdat de activiteiten van het lichaam zijn gestaakt of onvoldoende winstgevend zijn. De verliezen die nog verrekenbaar zijn, dreigen dan te ‘verdampen’. Dit betekent het laten verstrijken van de verrekenbare termijn (carry back en carry forward) waardoor verrekening niet meer mogelijk is.

⁸ Kamerstukken II 1994/1995, nr. 23 962, nummer 3

2.c. Handel in verlieslichamen

Zoals in de vorige paragraaf beschreven, hebben deze verlieslichamen dus een lagere formele vennootschapsbelastingsschuld ingeval van het behalen van een belastbare winst, dan een lichaam dat deze verrekenbare verliezen niet heeft. Een verlieslichaam kan aantrekkelijk zijn voor een aandeelhouder als zij, voor de verdamping van deze verliezen, winst weet te genereren met dit lichaam. Op deze manier is handel ontstaan: een ‘leeg’ verlieslichaam werd gekocht en de nieuwe aandeelhouders beginnen winstgevende activiteiten in het lichaam. Waar normaal over deze winsten vennootschapsbelasting moest worden afgedragen, kunnen deze nu worden verrekend. Een koper haalt hier dus voordeel uit. Dit zit verdisconteerd in de prijs: hij betaalt voor de toegang tot de verrekening aan de verkoper van het lichaam. Aan de andere kant kan de verkoper op deze manier een voordeel halen uit de aanwezige verliesverrekening van het lichaam.

Handel in verlieslichamen begon grote omvang te krijgen vanaf 1957. Indonesië nationaliseerde toen een groot aantal in Indonesië gevestigde ondernemingen die in Nederlandse lichamen zaten. Er bleef in Nederland een lege vennootschap over met, in sommige gevallen, grote verrekenbare verliezen die niet meer benut konden worden door het gebrek aan werkzaamheden na de nationalisatie in de vennootschap⁹. De wet kende op dat moment geen beperking in verliesverrekening als het gaat om de overdracht van aandelen. Verliesverrekening kon uitsluitend beperkt worden door verjaring, of omdat het lichaam werd ontbonden. Tezamen met het bloeiende bedrijfsleven van dat moment resulteerde dit in creativiteit bij belastingplichtigen. Zij begonnen met het kopen van deze lichamen om verliesverrekening te kunnen toepassen. De lichamen die in eerste instantie als ‘nutteloos’ werden beschouwd, creëerden mogelijkheden voor ondernemers door de potentiële fiscale voordelen. Handel in verlieslichamen is op die manier ontstaan.

2.d. Bezwaar van de wetgever

2.d.1 Inleiding

⁹ H.M.N. Schonis, verliezen en reorganisatie, WFR 1979/297

De wetgever heeft helaas niet in een document opgeschreven wat precies haar bezwaar is tegen handel in verlieslichamen en in welke situaties zij deze wil aanpakken. Om hier toch achter te komen, zullen we naar de wetsgeschiedenis en jurisprudentie moeten kijken om te kunnen vaststellen wat de wetgever en uitvoerder bedoeld heeft. In verschillende kamerstukken komen vervolgens argumenten naar voren waaruit blijkt wat en waarom deze handel moet worden bestreden. In de volgende paragraaf behandel ik deze. Vervolgens leid ik hieruit af wat de wetgever wil tegengaan en waarom.

2.d.2 Wat de wetgever beoogt te bestrijden

De eerste zaak waaruit bleek dat de fiscus handel in (lege) verlieslichaam tegen wilde gaan, is die van HR 31 december 1958¹⁰. Hier weigerde een inspecteur de verliesverrekening toe te passen, omdat de onderneming van de vennootschap was gestaakt. Op dat moment was nog geen wetgeving die handel in verlieslichamen tegenging. De bloeiende handel die in die periode ontstond in handel in verlieslichamen leidde in dit arrest tot het eerste verzet. In dit geval ging het om een vennootschap die een onderneming dreef in verfwaren. Nadat de activiteiten waren gestaakt en de aandelen overgedragen, werd een onderneming gestart in het verhandelen van drogisterij producten. De inspecteur stelde zich op het standpunt dat de activiteiten van de drogisterij moesten worden toegerekend aan de nieuwe aandeelhouder. De verliezen die waren behaald met de verfwaren activiteiten mochten niet verrekend worden met de winsten die in 1954 waren behaald met de drogisterij handel. Hij wilde de formele benadering van het belasten van de rechtspersoon als object dus doorbreken. De Hoge Raad oordeelde echter dat de wettekst helder was en dat dit geen ruimte bood voor deze zogenoemde compartimentering van ondernemingen binnen een vennootschap. De verliezen bleven verrekenbaar voor de vennootschap.

In deze zaak zien we voor het eerst dat de subjectgebondenheid die de wet hanteert (in de huidige wet, maar ook in het toentertijd gebruikte Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942) getracht wordt te worden doorbroken. Volgens de wet wordt belasting geheven over de winst (object) die een vennootschap (subject) in deze hoedanigheid behaalt. Door in dit geval naar het

¹⁰ HR 31-12-1958 BNB 1959/64

aandeelhouderschap te kijken als subject, zou de systematiek van de wet worden doorbroken. In deze zaak verloor de inspecteur, maar al snel volgde de Staatssecretaris met een resolutie en later met wetgeving om dit toch te kunnen doorvoeren. Er is overigens nog steeds veel kritiek op deze doorbreking van de wetsystematiek, zoals in het artikel van Prof. Dr. E.J.W. Heithuis in het WFR¹¹. Hij bekritiseert hier de keuze van de wetgever om, uitsluitend als het om verliesverrekening gaat, wél te kijken naar de achterliggende aandeelhouders. In tegenstelling dus tot de rest van de wet, waar uitsluitende de vennootschap als zodanig centraal staat.

In een resolutie volgend op het arrest in 1958 kwam de staatssecretaris in 1962 met het volgende:

“...reeds met verschillende middelen de strijd aangeboden tegen het misbruik van het overnemen van alle of nagenoeg alle aandelen in een naamloze vennootschap, welke nog verrekenbare verliezen heeft en welke haar bedrijf geheel of nagenoeg geheel heeft gestaakt, met de bedoeling de heffing van vennootschapsbelasting over de na de overneming door die naamloze vennootschap te behalen winsten geheel of gedeeltelijk te voorkomen¹²”

Hieruit blijkt dat de staatssecretaris het gebruik van de verliesverrekening op deze manier bestempelt als misbruik. Hij probeert dit dan ook te bestrijden met de Wet tot bevordering richtige heffing (later werd dit *fraus legis*). De wetgever maakt hier bezwaar tegen het gebruiken van de regeling op verliesverrekening, met als enig oogmerk minder vennootschapsbelasting te hoeven betalen. Hij wil de situatie bestrijden waar:

- in een lichaam alle of nagenoeg alle aandelen worden overgedragen
- het lichaam nog verrekenbare verliezen tot haar beschikking heeft
- waar alle of nagenoeg alle activiteiten zijn gestaakt
- waar de bedoeling is de heffing van vennootschapsbelasting te voorkomen over de winsten behaald door die vennootschap na de overname.

¹¹ E.J.W. Heithuis, de bijzondere bepaling tegen handel in verlieslichamen: vereenvoudiging dringend gewenst!, WFR2005/1532

¹² Resolutie 13-03-1962 BNB 1962/206

Ook bij de parlementaire behandeling¹³ die uiteindelijk leidde tot artikel 20 lid 5 (voorloper van het huidige art. 20a) kwam naar voren dat ‘het verhandelen van lege vennootschappen louter om derden te doen profiteren van een in zulk een vennootschap nog aanwezig verrekenbaar verlies’ werd bestempeld als misbruik. In een rapport¹⁴ dat Staatssecretaris Vermeend heeft samengesteld in 1999 werd de bestrijding als volgt geformuleerd:

“Onder ongewenste handel in verliezen wordt verstaan de aan- en verkoop van aandelen in vennootschappen waarbij niet de activa of de activiteiten centraal staan, maar de potentiële belastingbesparing die kan worden bereikt met de nog verrekenbare verliezen.”

In deze meer recente formulering van het ongewenste effect van de handel in verlieslichamen komen min of meer dezelfde punten naar voren. Het stakingscriterium wordt hier wel meer losgelaten. Volgens deze formulering moet meer worden gekeken naar wat de aandeelhouder beoogt als het gaat om de (ver)koop van aandelen in een dergelijk lichaam. Dit zien we echter niet terug in de wetgeving op dit moment. Zie meer hierover in hoofdstuk 3 van deze scriptie.

2.d.3 Misbruik?

In verschillende literatuur¹⁵ is veel geschreven over het feit dat de wetgever dit wil bestempelen als misbruik. Velen vinden dat het verrekenen van een geleden verlies niet in strijd is met doel en strekking van de wet. De (verrekenbare) verliezen zijn daadwerkelijk geleden door de belastingplichtige en het beogen van fiscale voordelen lag hier niet aan ten grondslag. Dat een belastingplichtige vervolgens tracht zijn tax planning te optimaliseren door te proberen om winstgevende activiteiten tegenover deze geleden verliezen te plaatsen, vinden velen geen misbruik van de wet. Het objectieve systeem van onze vennootschapsbelasting is dat er wordt geheven per lichaam, niet per onderneming, per aandeelhouder of per werkzaamheid. Een nieuwe aandeelhouder in een lichaam met geleden verliezen beperken in de verrekening, is een inbreuk op het systeem. De wetgever is niet ontvankelijk voor deze argumentatie. Zij betoogt dat

¹³ Memorie van toelichting, Kamerstukken II 1959/60, Kamerstuknummer 600, ondernummer 3, blz. 21

¹⁴ “Belastingen bedrijfsleven 21e eeuw, *versterking en dynamisering van het ondernemerschap*”, rapport 25-06-1999

¹⁵ Cursus Belastingrecht, Hoofdstuk IV, afdeling 4.0.0.C.; D. Brüll, De lege NV met verrekenbare verliezen, WFR 1962; E.J.W. Heithuis, de handel in verlies- en herinvesteringsreservelichamen, etc.

het wél in strijd is met de wet, voor zover de handel in lichamen in wezen als handel in fiscale verliezen moet worden aangemerkt¹⁶. In een rapport dat is samengesteld en aangeboden op 7 november 1991 door de staatssecretaris¹⁷ naar aanleiding van kamervragen wordt het volgende opgemerkt: De wetgever is zich ervan bewust geweest dat met deze bepaling het objectieve systeem van heffing van vennootschapsbelasting van lichamen werd doorbroken. De wetgever achtte het evenwel niet aanvaardbaar dat derden die in werkelijkheid zelf geen verliezen hebben geleden, gebruik zouden kunnen maken van de regeling van de verliescompensatie door het formeel in stand houden van een rechtspersoon die feitelijk niet anders kan worden gekwalificeerd dan als een lege huls aangezien de oude bedrijfssoefening daarin is gestaakt. Tot slot wordt opgemerkt dat het niet de bedoeling is bonafide overdrachten te belemmeren in de verrekening.

2.d.4 Bestrijden van de tekortkomingen van het 'oude' artikel 20 lid 5 Wet VPB 1969

De wetgever achtte de wettekst die gold tot 2001 om bovenbeschrevene te bestrijden niet voldoende. Daarom is sinds 2001 het oude artikel 20 lid 5 Wet VPB 1969 vervangen door artikel 20a Wet VPB 1969. Naast de reeds geformuleerde criteria wilde de wetgever het volgende¹⁸:

- de beperking op de verliesverrekening moet ook toezien op belastingplichtigen die zich beziggehouden met beleggingen. Artikel 20 lid 5 Wet VPB 1969 sloot voor het beperken van verliesverrekening aan bij het ondernemersbegrip. Omdat een lichaam met uitsluitend beleggingen geen onderneming drijft (en deze dus ook niet kan staken) werd zij onder deze regeling nooit getroffen door de beperking.
- De situatie van een niet-gehele staking van een materiële onderneming, maar een sterk afgeslankte onderneming in combinatie met een aandeelhouderswisseling, moet ook worden bestreden volgens de wetgever. Op deze manier kon de nieuwe aandeelhouder onder artikel 20 lid 5 Wet VPB 1969 toch gebruik maken van verliesverrekening, door nieuwe winstgevende activiteiten of beleggingen in te brengen in de vennootschap.

¹⁶ MvA, Kamerstukken II 1962//63, 6000, nr. 9, blz. 31.

¹⁷ Aan de Vaste Kamercommissie voor Financiën en de ISMO-commissie van de Tweede Kamer

¹⁸ Naar aanleiding van de parlementaire behandeling van artikel 20a Wet VPB 1969

Tegelijkertijd kon hij de bestaande materiële onderneming tot 90% staken, zonder dat dit consequenties had.

- De regeling moet ook van toepassing kunnen zijn bij een wisseling van aandelen binnen een bestaande groep aandeelhouders. Ook een al bestaand belang van bijvoorbeeld 3%, dat sterk wordt uitgebreid in combinatie met een (gedeeltelijke) staking van de materiële onderneming, moet ertoe kunnen leiden dat er wordt beperkt in de mogelijkheid tot verrekenen.

2.e. Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik geprobeerd uiteen te zetten wat wordt verstaan onder een verlieslichaam, hoe handel hierin gedefinieerd is en wat de wetgever hier ongewenst aan is.

Een verlieslichaam is een lichaam dat verrekenbare verliezen tot haar beschikking heeft in de zin van artikel 20 Wet VPB 1969. Daarnaast heeft zij geen uitzicht op verrekening in de toekomst, omdat de activiteiten in een dergelijk lichaam zijn gestaakt. Handel in deze lichamen is ontstaan door het kopen van een dergelijk lichaam met het oogpunt op gebruik maken van deze verrekening. De wetgever wil vervolgens de situatie bestrijden waarin: (alle) aandelen in een lichaam worden overgedragen aan een derde, waarvan de activiteiten zijn gestaakt en verrekenbare verliezen aanwezig zijn. Dit alles met het oogmerk op lagere VPB afdracht.

Hoofdstuk 3 Onduidelijkheden en ongewenste situatie

3.a Inleiding

In het voorgaande heb ik beschreven wat het fenomeen handel in verlieslichamen inhoudt. Met dit hoofdstuk wil ik verder gaan met de huidige wetgeving die deze handel wil bestrijden. In artikel 20a Wet VPB 1969 staat feitelijk dat de wetgever de winsten alleen voor verrekening vatbaar acht door diegene die uiteindelijk het verlies heeft geleden en ook alleen met de ondernemingsactiviteiten die het heeft veroorzaakt. In de komende paragrafen wil ik dit verder behandelen. Ik richt mij hierbij vooral op de situatie waarin een al bestaand belang in een verlieslichaam wordt uitgebreid, omdat hier de knelpunten zitten die ik graag wil aanpakken in mijn onderzoek.

3.b Artikel 20a Wet VPB 1969; de huidige bestrijding van handel in verlieslichamen

3.b.1 Artikel 20a Wet VPB 1969

Zoals eerder genoemd, is artikel 20a Wet VPB 1969 sinds 2001 van kracht. De verliesverrekening wordt beperkt indien:

- Een verlies nog niet volledig is verrekend en;
- Het uiteindelijke belang in de belastingplichtige is in belangrijke mate (30%) gewijzigd in vergelijking tot het oudste boekjaar met de te verrekenen verliezen

De hoofdregel van artikel 20a Wet VPB 1969 is dus erg ruim opgezet en zonder verdere maatregelen zou een heel groot aantal transacties onder deze bepaling vallen. Het artikel kent dan ook verschillende uitzonderingen. De wetgever achtte het niet wenselijk dat wijzigingen die voortkomen uit erfrecht of huwelijksvermogensrecht ook zouden leiden tot het vervallen van de verrekenbare verliezen. Deze groep is dan ook uitgesloten in lid 2a van de bepaling.

Verliesverrekening wordt daarnaast niet beperkt voor de belastingplichtige die het niet bekend is of had kunnen zijn dat het belang in de belastingplichtige in belangrijke mate is gewijzigd. Dit is vooral van toepassing op beursgenoteerde lichamen. Omdat deze lichamen zo vaak van eigenaar wisselen en dit niet altijd wordt geadmistreerd, zijn ook zij uitgezonderd. In lid 4 vinden we de beleggings- en inkrimpingstoets. De wetgever vond het daarnaast ook niet nodig

verliesverrekening te beperken bij ene gewone aandeelhouderswisseling die geen grote verandering van activiteiten met zich meebrengt. Dit houdt in dat de werkzaamheden voorafgaande aan de wijzigingen niet mogen zijn afgenomen tot minder dan 30% ten opzichte van het oudste boekjaar. Daarnaast mogen de bezittingen van het lichaam in het boekjaar van het te verrekenen verlies niet gedurende 9 maanden grotendeels uit beleggingen bestaan.

In de inkrimpingstoets lezen we in feite dat het staken van de activiteiten, tot 30% of minder in vergelijking met het oudste boekjaar van de te verrekenen verliezen, in combinatie met de situatie van de hoofdregel kan leiden tot het vervallen van de verliesverrekening. De wetgever wilde immers de situatie aanpakken waarbij de werkzaamheden (onderneming) voor een groot gedeelte werd gestaakt, en tegelijkertijd overdracht van aandelen plaatsvindt. In het ‘oude’ artikel 20 lid 5 werd het staken van de activiteiten als startpunt genomen voor het laten vervallen van verrekenbare verliezen. In het nieuwe artikel 20a is het startpunt ‘het wijzigen van een uiteindelijk belang’. Waarom hiervoor is gekozen is niet duidelijk naar voren gekomen tijdens de parlementaire behandeling.

3.b.2 Uiteindelijk belang

Een uitbreiding van een uiteindelijk belang van een natuurlijke persoon of rechtspersoon terwijl al een bestaand belang van tenminste 1/3^e aanwezig was, zal voorts ook niet tot het vervallen van verrekenbare verliezen leiden¹⁹.

Het in artikel 20 lid 5 Wet VPB 1969 (oud) gebruikte begrip ‘natuurlijke persoon die onmiddellijk of middellijk aandeelhouder, lid, deelnemer of deelgerechtigde waren’, heeft de wetgever in artikel 20a Wet VPB 1969 vervangen door ‘uiteindelijk belang’. In de oude wetgeving moest men door de algehele schakel van vennootschappen doorkijken tot men aankwam bij een natuurlijk persoon. Vanuit dat punt werd bekeken in hoeverre een wijziging was opgetreden en of dit binnen de begrenzing van artikel 20 lid 5 Wet VPB 1969 viel.

In het nieuwe artikel 20a Wet VPB 1969, vinden we in zowel lid 1 als in lid 2b het begrip uiteindelijk belang. In lid 2b is daar echter nog de toevoeging ‘van natuurlijk persoon of

¹⁹ Artikel 20 a lid 2b Wet VPB 1969

rechtspersoon'. Waarom deze toevoeging in het eerste lid ontbreekt en in het tweede lid wel aanwezig is, is niet geheel duidelijk. Het lijkt erop dat als getoetst wordt of lid 1 van toepassing is, andere criteria gelden dan bij lid 2b, vanwege de toevoeging in de tekst. Bij het wijzigen van een uiteindelijk belang in lid 1 is duidelijk dat, net als bij het oude artikel 20 lid 5 Wet VPB 1969, moet worden doorgekeken door de gehele schakel van vennootschappen tot men uitkomt bij de uiteindelijke gerechtigde. De toevoeging 'van een natuurlijk persoon of rechtspersoon' laat ruimte open voor interpretatie. Nu lijkt het dat een rechtspersoon dus ook kan fungeren als uiteindelijk belanghebbende. In welke situatie dat dan zou zijn is de vraag. Tijdens de parlementaire behandeling heeft de wetgever aangegeven dat dit bijvoorbeeld een vereniging of stichting kon zijn. Het leek erop dat hij daarmee bedoelde dat dit gold voor zover de vennootschap in 'dode hand' verkeerde en geen achterliggende gerechtigden bezat. In het besluit van de Staatssecretaris van Financiën op 17 september 2003²⁰ werd gesteld dat een holdingvennootschap met in aandelen verdeeld kapitaal niet als uiteindelijk belanghouder kan worden aangemerkt. Altijd zal moeten worden doorgekeken tot men bij de achterliggende personen komt. Dit kwam zo ook naar voren in de uitspraak van het Hof Leeuwarden op 25 juni 2005, V-N 2005/52.15. Dit betrof een broer en zus die een aandeel hadden van beide 50% in BV X. Deze BV had vervolgens een belang van 37,5% in een verliesgevend lichaam. Het Hof oordeelde dat de verliezen niet meer verrekend konden worden nadat dit belang was uitgebreid tot 100%. Ook al had BV X een belang van tenminste 1/3^e, er moest worden doorgekeken tot aan de broer en zus. Zij waren beide niet in het bezit van een bestaand belang van tenminste 1/3^e, waardoor niet was voldaan aan de voorwaarden van artikel 20a lid 2b Wet VPB 1969. De verliezen kwamen te vervallen. Toch bleef het begrip 'uiteindelijk belang' ter discussie staan. Zo reageerde E.J.W. Heithuis in een artikel²¹ waarin hij de uitspraak van het Hof van Leeuwarden bekritiseert. Hij stelt dat door de toevoeging van een uiteindelijk belang "van een natuurlijke persoon of rechtspersoon" wél kan worden gestopt bij een houdstervenootschap. De verliezen zouden volgens hem gewoon verrekenbaar moeten blijven.

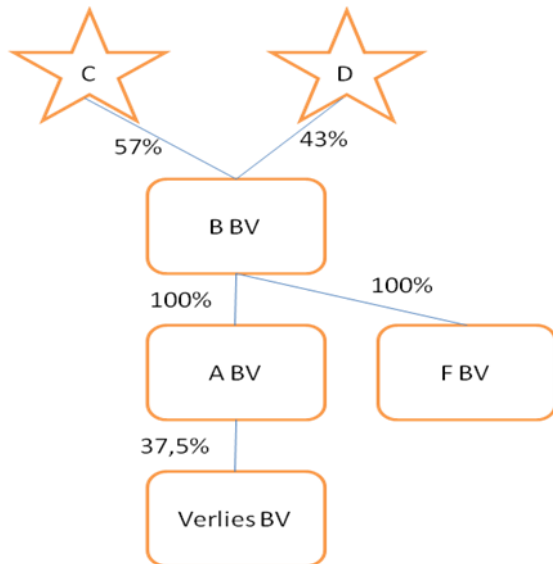
²⁰ Besluit Staatssecretaris van Financiën, 17 september 2003, nr. CPP2003/1731 onderdeel 3.3, BNB 2003/390

²¹ E.J.W. Heithuis, WFR 2005/1532

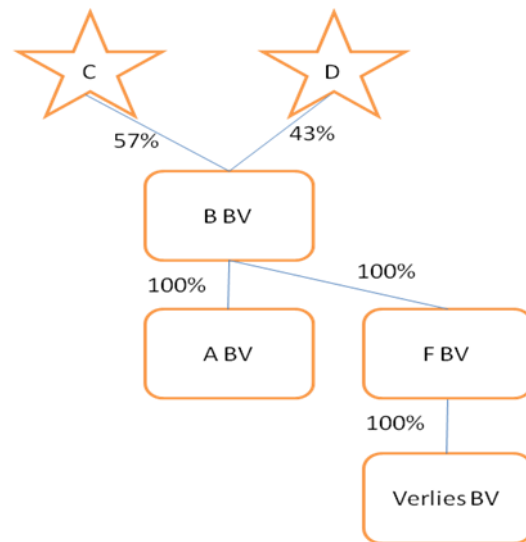
3.b.3 Hoge Raad 22 september 2006

Op 22 september 2006²² kreeg hij bijstand: de Hoge Raad wees een opvallend arrest. De structuur was als volgt:

Structuur ten tijde van het ontstaan v/h verlies:

Structuur na de transactie:

C en D zijn hier natuurlijke personen en de uiteindelijk belanghebbenden. De linkerstructuur is de situatie op het moment dat de verliezen ontstonden. Na de koop van alle aandelen in Verlies BV was de situatie zoals in de rechterstructuur. Onder de uitspraak van het Hof van Leeuwarden en volgens het besluit van de staatssecretaris kan B BV in dit geval niet als uiteindelijk belanghouder worden gekwalificeerd. De Hoge Raad denkt hier anders over. B BV is in deze 'de uiteindelijke rechtspersoon'. De Hoge Raad oordeelde dat niet voldoende duidelijk is dat een kapitaalvennootschap niet als uiteindelijk belanghouder kan worden gezien. B BV had een uiteindelijk belang van een rechtspersoon dat groter was dan $1/3^e$ en breidde dit uit tot 100%. Artikel 20a lid 2b Wet VPB 1969 was hier dus van toepassing en de verliezen derhalve gewoon verrekenbaar. Zij kwam bij haar uitspraak door de oorspronkelijke wettekst en de parlementaire behandeling. De oorspronkelijke wettekst luidde:

²² HR 22 september 2006, nr. 42 444, BNB 2007/27

'Een wijziging van de directe zeggenschap over dan wel de directe gerechtigdheid tot het vermogen van een dochtermaatschappij die behoort tot een concern in de zin van artikel 15b, eerste lid, onderdeel c, leidt niet tot toepassing van het eerste lid ingeval de dochtermaatschappij blijft behoren tot het concern waarvan zij deel uitmaakte voor die wijziging.'

Deze wettekst is later geschrapt. Bij de eerste nota van wijziging werd hierover het volgende opgemerkt²³:

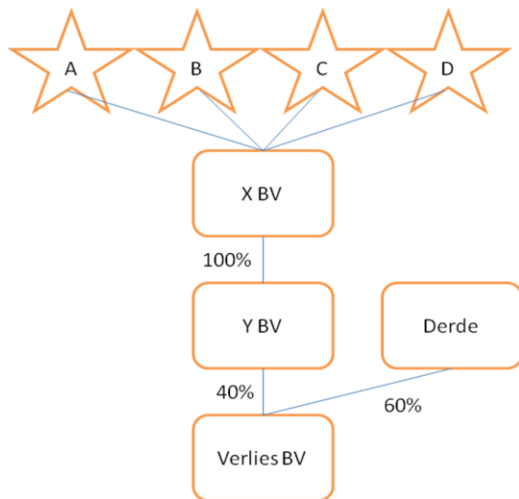
'In het tweede lid was oorspronkelijk een uitzondering opgenomen voor verhangingen binnen een concern. Die uitzondering is niet langer nodig in verband met een versoepeling ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel, en is daarom vervallen. De versoepeling, die is opgenomen in het tweede lid, onderdeel b, betreft de behandeling van bepaalde interne aandeelhouderswisselingen.'

De Hoge Raad beredeneerde dat door de term 'versoepeling' alle gevallen die onder de oorspronkelijke tekst zouden vallen, ook recht hebben op de uitzondering. Een opvallende beargumentatie. Als we dit doortrekken zou dit dus betekenen dat een wijziging van een uiteindelijk belang niet tot het vervallen van verrekenbare verliezen leidt indien men voldoet aan de huidige wettekst óf de wettekst zoals zij luidde voor de eerste nota van wijziging. Een hoogst onduidelijke situatie. Echter, is in dit geval wel voorkomen dat een bonafide transactie leidt tot het vervallen van een verrekenbaar verlies. Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven was het niet de bedoeling van de wetgever om situaties aan te pakken waarbij het gebruik maken van verrekenbare verliezen niet de motivatie was voor een aankoop van een belang in een verliesgevend lichaam. In dit geval leken bedrijfseconomische overwegingen de grondslag te zijn voor de aandelentransactie. Toch zou naar letterlijke interpretatie van de wettekst het verlies niet meer verrekenbaar zijn. Je zou dus kunnen zeggen dat de wet in deze situatie tekort schoot en dat de Hoge Raad hier een oplossing voor had door het betrekken van de oorspronkelijke wettekst van art. 20a Wet VPB 1969 in haar overwegingen.

3.c. Onduidelijkheden sindsdien

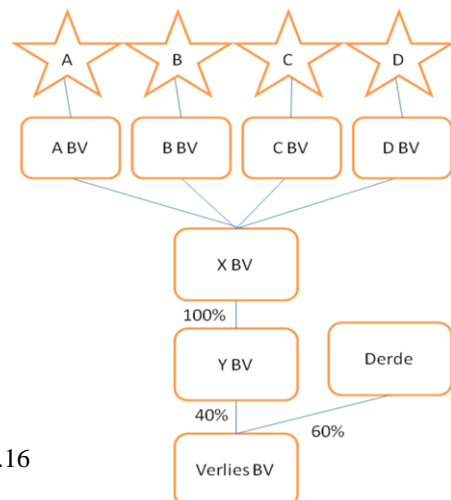
²³ Kamerstukken II, 2000-2001, 27 209, nr. 7, (NvW), blz. 16):

Nog steeds is er geen bevredigend antwoord op de vraag wanneer het wijzigen van een belang onder de uitzondering van lid 2b valt en wanneer niet. De Staatssecretaris van Financiën kon uiteraard niet achterblijven na het arrest van de Hoge Raad en kwam op 6 mei 2008²⁴ met een nieuw besluit. Hierbij keurt hij goed dat een tophoudstervennootschap die een middelrijk belang heeft van tenminste 1/3^e in de verliesvennootschap als uiteindelijk belanghouder kan fungeren. Indien de topvennootschap haar uiteindelijke belang uitbreidt, heeft dit geen gevolgen voor de verliesverrekening. Deze blijven dus gewoon verrekenbaar. Vervolgens geeft hij nog een paar voorbeelden om dit toe te lichten, want hij weigert te stellen dat het voldoende is als in de keten van vennootschappen ergens een vennootschap aanwezig is met een middelrijk belang van tenminste 1/3^e. Ik zal twee van deze voorbeelden ook kort bespreken om aan te geven waar volgens de Staatssecretaris de nuance ligt.

In deze structuur zijn A, B, C en D natuurlijke personen. Verlies BV heeft verrekenbare verliezen. Het aandelenpakket dat werd gehouden door derden wordt vervolgens gekocht door Y BV. BV X kwalificeert in deze als uiteindelijk belanghouder van een rechtspersoon. De Staatssecretaris heeft in zijn besluit goedgekeurd dat een transactie als deze kan plaatsvinden zonder dat de verrekenbare verliezen komen te vervallen. Dit dus conform het eerdere arrest van de Hoge Raad.

In de situatie hiernaast geschetst zien we dat de natuurlijke personen de aandelen houden middels een persoonlijke vennootschap. Verder is de situatie hetzelfde als geschetst hierboven. Echter, op het moment dat Y BV de aandelen van derden koopt, zal in dit geval de verliesverrekening

²⁴ Besluit Staatssecretaris 6 mei 2008, nr. CPP2008/984M, V-N 2008/27.16

wél komen te vervallen. De staatssecretaris beziet de tophoudster nu vanaf de persoonlijke BV's.

Als we bovenstaande situatie vergelijken met de eerste situatie zien we dat deze materieel gezien met elkaar overeenkomen. Het feit dat er een vennootschap tussen de natuurlijke persoon en BV X maakt niets uit voor de zeggenschap of het belang in het concern. Dat dit wel tot twee verschillende uitkomsten leidt als het gaat om verliesverrekening lijkt mij dan ook onwenselijk. Daarnaast schept ook deze uitleg van de wet en het arrest geen duidelijkheid. Wat is precies de definitie van tophoudstervenootschap? Zou de interpretatie anders zijn indien de holding gehouden zou worden door meer dan twintig natuurlijk personen die hun aandelen allen via een persoonlijke vennootschap houden? Het lijkt mij dan erg onwettelijk te stellen dat al deze persoonlijke vennootschappen dan als tophoudstervenootschap fungeren.

Het besluit van de staatssecretaris heeft tot verschillende reacties geleid²⁵. De staatssecretaris wil niet zonder meer stellen dat voldaan is aan de uitzondering van artikel 20a lid 2b als een tussenhoudster reeds een belang had van tenminste 1/3^e. Dit zou alleen gelden voor de tophoudster van een concern. En zelfs het bij het begrip tophoudstervenootschap dat de staatssecretaris hanteert plaats ik mijn vraagtekens. Zie hiervoor het bovenstaande voorbeeld.

3.d. Ongewenst?!

Is het ongewenst dat een bepaalde wet niet waterdicht is en ruimte openlaat voor interpretatie? Mag een wet verder ingevuld worden door jurisprudentie? Als we kijken naar andere wetgeving zien we dat bijna geen wet waterdicht is en altijd ruimte is voor de rechtspraak om kader te geven aan een wet. De zogenoemde 'open norm'. Soms is een bepaalde wet zelfs met opzet niet afgebakend door de wetgever, bijvoorbeeld bij het goedkoopmansgebruik. Het voordeel hiervan is dat hiermee voorkomen wordt dat een belastingplichtige 'langs de randen van de wetgeving' gaat bewegen om maximaal gebruik te maken van de marges. Het is dan immers duidelijk tot hoever een belastingplichtige kan gaan met het plannen van een bepaalde ondernemingsstructuur. Op zichzelf is het hanteren van een wet met open kaders, die nader kunnen worden ingevuld door rechtspraak, dus geen ongebruikelijk verschijnsel.

²⁵ A.P.J.D. Rambhadjan en mevr. S. Kortekaas, Uitbreiding van een belang in een verliesvennootschap, WFR 2008/1193; C. van Dijk, verliesverwerking, WFR 2009/235

Dat artikel 20a Wet VPB 1969 niet waterdicht is als het gaat om het wijzigen van een uiteindelijk belang moge duidelijk zijn uit het bovenbeschrevene. Het probleem zit hem mijns inziens vooral in het feit dat deze regeling ook bonafide situaties kan treffen. Daarnaast lijkt het arrest van de Hoge Raad in strijd met de bedoeling van de wetgever en de staatssecretaris geeft daar weer een onduidelijke uitleg aan.

Hiermee wil ik aangeven dat een ‘open norm’ in de wet niet ongebruikelijk is, maar dat zij in deze situatie (waarin niet duidelijk is wat wordt bedoeld met een uiteindelijk belanghouder van een natuurlijk persoon of rechtspersoon) verkeerd uitpakt. Dat bepaalde punten open blijven voor interpretatie hoeft op zichzelf geen probleem te zijn, maar tegensprekende signalen van wetgever, rechtspraak en staatssecretaris is niet bevorderlijk voor de rechtszekerheid. Belastingplichtige weet nu niet waar hij aan toe is.

3.e. Conclusie

Met dit hoofdstuk heb ik willen aangeven wat de situatie is op het moment dat een belang in een (verliesgevende) belastingplichtige wordt uitgebreid. Daarnaast heb ik knelpunten geprobeerd te definiëren, met name na de uitspraak van de Hoge Raad op 22 september 2006 en het besluit van de staatssecretaris. Mijns inziens is het probleem vooral dat geen rekening wordt gehouden met de beweegredenen van het uitbreiden van een belang. Artikel 20a Wet VPB 1969 wenst *ongewenste* handel tegen te gaan, maar het kopen van een belang zonder oogmerk van het gebruik van fiscale verliezen zou buiten artikel 20a Wet VPB 1969 moeten blijven. Dit is nu helaas niet het geval. Daarnaast is de situatie waarin een arrest van de Hoge Raad dat niet overeenkomt met de (ingewikkelde) wettekst, in combinatie met een besluit dat ook geen uitsluitel kan bieden, te onduidelijk voor de belastingplichtige.

Hoofdstuk 4 Alternatief betreffende handel in verlieslichamen

4.a Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken heb ik de situatie besproken met haar onduidelijkheden over handel in verlieslichamen. De bezwaren tegen de huidige situatie zijn ook gedefinieerd. In dit hoofdstuk wil ik graag alternatieven aandragen die mogelijk de huidige problematiek oplost. In de volgende paragraaf zal ik kort bespreken waar een alternatief aan zal moeten voldoen.

Voorts wil ik hier nogmaals opmerken dat het niet mijn bedoeling is het gehele artikel 20a Wet VPB 1969 in de vorm van een nieuw wetsvoorstel te herschrijven. Het gaat mij om de *criteria* die nu worden gebruikt om te toetsen of artikel 20a van toepassing is bij het wijzigen van een uiteindelijk belang. Zoals ik heb beschreven in voorgaande zijn de huidige gebruikte criteria onduidelijk en missen zij mijns inziens haar doel. Met dit hoofdstuk wil ik alternatieve criteria aandragen die zouden kunnen worden gebruikt voor toepassing van artikel 20a Wet VPB 1969.

4.b Eisen waar een alternatief aan moet voldoen

De voorwaarden voor een alternatief lijken op het eerste gezicht voor de hand liggend. Het alternatief moet de eerder genoemde frictiepunten verhelpen. Toch wil ik dit nog even onderstrepen in deze paragraaf. Kort gezegd moet het alternatief voldoen aan de wensen van de wetgever. Ik heb dit besproken in hoofdstuk 2. Daarnaast moet het alternatief de huidige onzekerheden worden opgelost die bestaan over de definitie ‘het wijzigen van een uiteindelijk belang van een natuurlijke persoon of rechtspersoon’. Welke onduidelijkheden dat zijn heb ik besproken in hoofdstuk 3. Als we deze twee hoofdstukken heel kort samenvatten krijgen we het volgende lijstje met voorwaarden voor een alternatief:

- Het moet ongewenste handel in verlieslichamen bestrijden. Onder ongewenste handel verstaan we: het kopen van een lichaam, met verrekenbare verliezen, die haar activiteiten heeft gestaakt, met het oogpunt om gebruik te maken van deze verrekenbare verliezen. De wetgever vindt het onwenselijk dat winsten worden verrekend met verliezen die niet zijn geleden door de aandeelhouders die willen verrekenen. Heel kort gezegd moet deze situatie dus worden bestreden.

- De beperking moet het ook mogelijk maken dat wanneer een bestaande aandeelhouder zijn belang uitbreidt, de verliesverrekening kan worden beperkt. Dit betekent niet dat alle uitbreidingen moeten worden getroffen door de beperking: alleen de uitbreidingen waarbij duidelijk is dat deze worden gedaan om voordeel te halen uit de verrekening. Dit objectiveren in criteria is lastig. Op dit moment wordt een uitbreiding, terwijl al een bestaand belang van minstens 1/3^e bestaat, niet geacht te zijn gedaan met het oog op winstvrijstelling. Verliesverrekening is nog gewoon mogelijk. Voor een ander zal deze grens op 50% liggen of juist op 20%. Wat hiervoor de exacte grens zou moeten zijn is dus niet objectief bepaalbaar, er zijn voor veel verschillende percentages goede argumenten te vinden. Daarnaast is dit onderzoek te klein om hier dieper op in te gaan en alle mogelijkheden tegen elkaar af te wegen. Ik houd de grens dan ook zoals zij nu is: bij een bestaand belang van tenminste 1/3^e zal uitbreiding niet leiden tot beperking van verliesverrekening.
- Bonafide gevallen dienen niet te worden getroffen.
- De beperking moet eenduidig zijn: de huidige situatie waarin we moeten toetsen aan de wet²⁶, een arrest van de Hoge Raad²⁷ (en daarmee het vorige wetsvoorstel dat de Hoge Raad als argumentatie gebruikte) in combinatie met het besluit van de Staatssecretaris²⁸, is te verwarrend en leidt tot teveel onzekerheden voor de belastingplichtige. Een alternatief moet deze onduidelijkheid wegnemen.
- Situaties die materieel met elkaar overeenkomen moeten hetzelfde behandeld worden.

4.c Ideeën over een alternatief

4.c.1 Inleiding

In deze paragraaf ga ik de wijzigingen bespreken die mijns inziens in de wet gemaakt zouden kunnen worden. Het gaat hierbij uitsluitend om de hoofdregel en om de uitzondering van het wijzigen van een bestaand belang.

²⁶ Artikel 20a lid 1 en lid 2 onderdeel b Wet VPB 1969

²⁷ HR 22 september 2006, nr. 42 444, BNB 2007/27

²⁸ Besluit Staatssecretaris 6 mei 2008, nr. CPP2008/984M, V-N 2008/27.16

4.c.2 Hoofdregel

De letterlijk wettekst van artikel 20a, lid 1 Wet VPB 1969 luidt op dit moment:

Indien aannemelijk is dat in vergelijking met het begin van het oudste jaar waarvan een verlies nog niet volledig is verrekend, het uiteindelijke belang in de belastingplichtige in belangrijke mate is gewijzigd, zijn met ingang van het jaar waarin de wijziging heeft plaatsgevonden, verliezen van daaraan voorafgaande jaren, in afwijking in zoverre van artikel 20, niet meer voorwaarts verrekenbaar.

In een alternatief zou ik dezelfde criteria willen hanteren als in lid 1. Dit betekent dat:

- er moet worden getoetst aan het begin van het oudste jaar waarvan een verlies nog niet volledig is verrekend, en,
- het uiteindelijke belang in de belastingplichtige met 30% is gewijzigd

Anders dan in lid 2b, is hier het begrip uiteindelijk belang dat wordt gehanteerd helder. Het ontbreken van de toevoeging ‘van een natuurlijk persoon of rechtspersoon’ zorgt ervoor dat helder is dat altijd moet worden doorgekeken tot de uiteindelijk belanghebbende. Dit is een natuurlijk persoon of een rechtspersoon in dode hand. Dode hand wil zeggen zonder achterliggende aandeelhouder, leden of gerechtigden in het lichaam. Een wijziging hierin van meer dan 30% leidt dus tot het vervallen van een verrekenbaar verlies.

4.c.3 Het uitbreiden van een bestaand belang

Als het gaat om het uitbreiden van een belang in een verliesvennootschap (die de hoofdregel dan buiten toepassing stelt) heb ik in mijn alternatief uiteraard wel wijzigingen. Deze concentreren zich in twee belangrijke criteria, die ik hieronder zal bespreken. Vervolgens zou ik in het artikel nog een algemene uitzondering willen toevoegen, die ik als laatste bespreek.

4.c.3.1 Aanpassing in lid 2b

Ten eerste wil ik in lid 2b hetzelfde uiteindelijk belang criterium aanhouden zoals nu geformuleerd in lid 1. Dat betekent dat de omstreden toevoeging ‘van een natuurlijk persoon of rechtspersoon’ wordt afgeschaft. De tekst zou verder hetzelfde blijven. Bij een wijziging van een

belang in een verlieslichaam zal dus gekeken moeten worden of dit een uitbreiding betreft van een uiteindelijke belang, terwijl zij reeds tenminste $1/3^e$ in haar bezit had. Dit is dus in feite een hardere handhaving, ten nadele van de belastingplichtige, dan de huidige situatie. Nu kan men, als men voldoet aan de voorwaarden van het besluit of het arrest van de Hoge Raad, in sommige gevallen ook stoppen bij een rechtspersoon. In mijn alternatief kan dat in deze passage niet. Altijd zal moeten worden doorgekeken naar het uiteindelijke belang. Hiermee wordt bereikt dat de onduidelijkheden over de kwalificatie van uiteindelijk belanghouder worden weggenomen. Het criterium is simpelweg hetzelfde als in lid 1, waar geen onduidelijkheden over bestaan. Echter, zonder verdere maatregelen zou door deze wijziging de wetstoepassing worden verstrakt. Er zijn dan situaties mogelijk waarin onder de wet de verrekening van verliezen wel mogelijk is, terwijl dat in dit alternatief niet het geval is. Daarom zou ik nog een extra uitzondering in de wet willen opnemen: de uitzondering voor uitbreidingen binnen een groep in de zin van art. 2.24B van het Burgerlijk Wetboek.

4.c.3.2 Nieuw criterium voor groepsverhoudingen

Het groepsbegrip is op verschillende plaatsen in de wet al gedefinieerd. Het lag dan ook voor de hand om aan te sluiten bij een van deze begrippen, in plaats van zelf een nieuw begrip te definiëren. Ik had kunnen aansluiten bij het concernbegrip van artikel 15b Wet VPB 1969 (oud). Deze wettekst is echter vervallen. Verwijzen in een nieuw artikel naar een artikel dat inmiddels niet meer van kracht is, is mijns inziens onwenselijk. Als tweede mogelijkheid kon ik aansluiten bij het concernbegrip van artikel 5b UB Wet op BRV. Ook deze achtte ik niet wenselijk, omdat deze uitsluitend kijkt naar aandelenbezit in plaats van de materiële verwevenheid van lichamen. Omdat in mijn eisen geformuleerd is dat materiële situaties hetzelfde behandeld dienen te worden, viel ook dit groepsbegrip af. Tot slot was nog de mogelijkheid aan te sluiten bij het begrip ‘verbonden lichaam’ van artikel 10a Wet VPB 1969. Er is sprake van een verbonden lichaam als de belastingplichtige een belang van tenminste $1/3^e$ heeft in een lichaam, of andersom. Daarnaast kunnen zustervenootschappen ook met elkaar verbonden zijn in de zin van art. 10a lid 4 Wet VPB 1969, als de moeder in beide vennootschappen een belang van tenminste $1/3^e$ in bezit. Ook hier heb ik uiteindelijk niet voor gekozen, omdat ik ook deze te beperkt vond. Daarnaast acht ik eenheid tussen de twee lichamen niet voldoende bewezen als de bovenliggende vennootschap niet tenminste meerderheid van de zeggenschap heeft over het verlieslichaam.

Artikel 2.24B BW was een veel logischere keuze. Dit omdat hier wordt gekeken naar de materiële verwevenheid, namelijk organisatorisch en economisch, en niet naar alleen (aandelen)belang.

De tekst zou ongeveer kunnen luiden als: ‘Een uitbreiding in een vennootschap, door een lichaam, die tot dezelfde groep behoren in de zin van artikel 2.24B BW leidt voorts niet tot het vervallen van het verrekenbare verlies. Deze extra passage in het artikel zorgt er in feite voor dat een tophoudstervenootschap c.q. een vennootschap die organisatorisch is verbonden met het verlieslichaam, kan fungeren als uiteindelijk belanghouder. De tekst van het Burgerlijk Wetboek luidt als volgt:

“Een groep is een economische eenheid waarin rechtspersonen en vennootschappen organisatorisch zijn verbonden. Groepsmaatschappijen zijn rechtspersonen en vennootschappen die met elkaar in een groep zijn verbonden”.

In deze tekst zien we twee begrippen terugkomen: een economische eenheid en organisatorische verbondenheid. Deze begrippen zijn verder niet uitgewerkt in de wet. De Raad van Jaarverslaggeving heeft deze begrippen wel verder uitgewerkt²⁹. Kort gezegd gaat het erom dat sprake is van een groep als het ene lichaam het andere in feite beheerst. Dit kan worden vastgesteld op grond van statuten, contractuele relaties, en andere feitelijke omstandigheden.

Als voorbeeld kijken we naar de situatie waar de Hoge Raad op 22 september 2006 arrest wees (zie blz. 22 van dit onderzoek). Met mijn alternatief zouden A BV of B BV met geen mogelijkheid als uiteindelijk belanghouder kunnen kwalificeren. Als Verlies BV tot de groep behoort, d.w.z. organisatorisch en economisch is verbonden met A BV of B BV, is verliesverrekening nog gewoon mogelijk. Aandeelhouderschap speelt hier dus niet de centrale rol, maar de organisatie als geheel. Algemeen mag wel worden aangenomen dat minimaal een meerderheidsbelang is vereist voor men kan spreken van economische verbondenheid. Waarschijnlijk zal Verlies BV dus niet kwalificeren voor het groepsbegrip.

²⁹ P. Kavelaars, R.A.H. Smittenberg, het groepsbegrip in de thincapregeling, WFR2004/165

De reden van de introductie van dit begrip zal ik kort toelichten. Als eerste is het zo dat dit de tekstuele problemen van nu wegneemt. Daarnaast houdt het ook een versoepeling in voor de belastingplichtige. Al eerder heb ik aangegeven dat eigenlijk het hele bestaansrecht van artikel 20a discutabel is, omdat dit dwars door de gehandhaafde systematiek van de wet gaat. De wet heft bij het lichaam, het zogenoemde subject. Dit artikel kijkt echter niet naar het lichaam, maar wijst de achterliggende aandeelhouders aan als subject. Een doorbreking van het systeem is in beginsel niet wenselijk. Echter, dit kan gerechtvaardigd worden, als evident is dat bij het gebrek aan zo'n doorbreking in het systeem, misbruik van de wet in de hand wordt gespeeld. Helaas is dit laatste nogal subjectief van aard. De wetgever heeft de grens bij de uiteindelijk belanghouder gelegd, ik leg de grens (mede) bij de uitbreiding binnen een groep. Als een lichaam al dusdanig bij andere vennootschappen betrokken was dat gesproken kan worden van een groep in de zin van artikel 2.24B BW, acht ik het niet wenselijk om verrekening te beperken. De bovenliggende vennootschappen die tot de groep behoren hebben de verliezen uit dit verlieslichaam immers 'geleden', hen dan beperken in verrekening op het moment dat door deze maatschappij winst wordt gemaakt lijkt mij niet de bedoeling van de wetgever.

4.c.3.4 Tegenbewijsregeling

Tot slot zou ik een tegenbewijsregeling in het artikel willen bouwen, die op dit moment ook wordt gehanteerd in artikel 10a lid 3a Wet VPB 1969. Dit zou betekenen dat de beperking van de verliesverrekening niet van toepassing is als de belastingplichtige aannemelijk kan maken dat aan de transactie zakelijke overwegingen ten grondslag liggen. Op deze manier kan in uiterst geval een belastingplichtige die niet voldoet aan alle uitzonderingen toch beperking van verliesverrekening voorkomen, als zij zakelijk handelt. Dat wil dus zeggen dat zij niet handelt met oog op verrekening van het verlies. De bewijslast ligt hierbij bij de belastingplichtige.

4.d Voordelen van dit alternatief

Heel kort zal ik in deze paragraaf bespreken wat de voordelen van dit alternatief zijn.

Door bij het wijzigen van een uiteindelijk belang aan te sluiten bij het eerste lid van artikel 20a Wet VPB 1969, wordt een hoop onzekerheid weggenomen over de mogelijkheid van een rechtspersoon als uiteindelijk belanghouder. Dit vereenvoudigt de criteria die nu gehanteerd worden, namelijk de wet, wetsgeschiedenis en besluit van de staatssecretaris die elkaar alle drie

tegenspreken. Tegelijkertijd wordt het, door de uitzondering voor groepsmaatschappijen, wel mogelijk om verrekening te behouden indien zij gezien kunnen worden als een organisatorisch en economisch geheel. Op die manier hoeft een bedrijfseconomische (eerder noemde ik dit bonafide gevallen) beslissing binnen een groep niet te leiden tot een fiscale beperking. Er wordt materieel gekeken naar de groep, en niet alleen naar aandeelhouderschap. Hierdoor wordt bereikt dat situaties die feitelijk hetzelfde uitwerken, ook hetzelfde behandeld worden. Zie hiervoor mijn geschetste voorbeeld op pagina 23 van dit onderzoek.

4.e Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik een alternatief willen aandragen die de eerder geformuleerde kritiek ondervangt. Het is hier niet de bedoeling geweest de hele formulering van een nieuw wetsartikel neer te leggen, maar wat nieuwe toevoegingen en criteria die gehanteerd zouden kunnen worden. Het alternatief moet aan natuurlijk aan bepaalde voorwaarden voldoen, zoals geformuleerd in paragraaf 4b. Kort gezegd zou ik in mijn alternatief de volgende drie wijzigingen in de bestaande criteria willen aanbrengen:

- In het huidige artikel 20a lid 2b Wet VPB 1969 wordt de toevoeging ‘van een natuurlijke persoon of rechtspersoon’ geschrapt. Hiermee wordt het uiteindelijk belang criterium hetzelfde als geldend in lid 1.
- Er zou een extra uitzondering kunnen worden toegevoegd voor de zogenoemde *groepsmaatschappijen*. Indien de uitbreiding geschiedt door een vennootschap die hiervoor kwalificeert, is de hoofdregel voorts niet van toepassing en is verliesverrekening nog mogelijk.
- Tot slot zou ik een algemene tegenbewijs regeling willen toevoegen. Hierin kan worden gewaarborgd dat bonafide gevallen, ook al doen zij formeel niet aan de vereisten voor een uitzondering, toch niet leiden tot het vervallen van verliesverrekening in het geval van het wijzigen van een belang.

Hoofdstuk 5: Conclusie

Mijn onderzoeksvraag luidde als volgt:

In vergelijking tot de huidige wetgeving zijn er betere criteria mogelijk om handel in verlieslichamen tegen te gaan, als het gaat om het uitbreiden van een bestaand belang in een verlieslichaam.

Om deze vraag te beantwoorden moest de definitie van een verlieslichaam beschreven worden en het verschijnsel van handel in deze zogenoemde ‘verlieslichamen’. Dit heb ik gedaan in het tweede hoofdstuk. Nog even kort herhaal ik:

Een verlieslichaam is een lichaam dat verrekenbare verliezen tot haar beschikking heeft in de zin van artikel 20 Wet VPB 1969. Daarnaast heeft zij geen uitzicht op verrekening in de toekomst, omdat de activiteiten in een dergelijk lichaam zijn gestaakt. Handel in deze lichamen is ontstaan door het kopen van een dergelijk lichaam met het oogpunt op gebruik maken van deze verrekening. De wetgever wil vervolgens de situatie bestrijden waarin: (alle) aandelen in een lichaam worden overgedragen aan een derde, waarvan de activiteiten zijn gestaakt en verrekenbare verliezen aanwezig zijn. Dit alles met het oogmerk op lagere VPB afdracht.

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag moest tevens het probleem rond de huidige wetgeving gedefinieerd worden. Dit heb ik gedaan in hoofdstuk 3:

Mijns inziens is het probleem vooral dat geen rekening wordt gehouden met de beweegredenen van het uitbreiden van een belang. Artikel 20a Wet VPB 1969 wenst ongewenste handel tegen te gaan, maar het kopen van een belang zonder oogmerk van het gebruik van fiscale verliezen zou buiten artikel 20a Wet VPB 1969 moeten blijven. Dit is nu helaas niet het geval. Daarnaast is de situatie waarin een arrest van de Hoge Raad dat niet overeenkomt met de (ingewikkelde) wettekst, in combinatie met een besluit dat ook geen uitsluitel kan bieden, te onduidelijk voor de belastingplichtige.

Tot slot moest een alternatief worden gevonden voor de huidige regelgeving om handel in verlieslichamen te bestrijden die de problemen van nu kunnen oplossen. Mijn alternatief is:

Kort gezegd zou ik in mijn alternatief de volgende drie wijzigingen in de bestaande criteria willen aanbrengen:

- *In het huidige artikel 20a lid 2b Wet VPB 1969 wordt de toevoeging ‘van een natuurlijke persoon of rechtspersoon’ geschrapt. Hiermee wordt het uiteindelijk belang criterium hetzelfde als geldend in lid 1.*
- *Er zou een extra uitzondering kunnen worden toegevoegd voor de zogenoemde groepsmaatschappijen in de zin van artikel 2.24B BW. Indien de uitbreiding geschiedt door een vennootschap die hiervoor kwalificeert, is de hoofdregel voorts niet van toepassing en is verliesverrekening nog mogelijk.*
- *Tot slot zou ik een algemene tegenbewijs regeling willen toevoegen. Hierin kan worden gewaarborgd dat bonafide gevallen, ook al doen zij formeel niet aan de vereisten voor een uitzondering, toch niet leiden tot het vervallen van verliesverrekening in het geval van het wijzigen van een belang.*

Met deze hoofdstukken samengevat kunnen we de hoofdvraag beantwoorden.

Het voornaamste probleem, namelijk de onduidelijkheid over het bereik van de uitzondering van lid 2b van het artikel 20a Wet VPB 1969, wordt met dit alternatief verholpen. Door het schrappen van de toevoeging ‘van een natuurlijke persoon of rechtspersoon’ kan er geen twijfel meer bestaan over waar gestopt mag worden als men door een gehele schakel van vennootschappen wil bekijken in hoeverre de uitzondering van toepassing is: men moet doorzoeken tot men bij de laatste belanghouder is aangekomen en daarachter dus geen aandeelhouders/natuurlijke personen te vinden zijn. Dit verduidelijkt dus welke situaties wel en niet onder deze uitzondering vallen.

Het is niet de bedoeling van de wetgever om uitbreidingen te treffen in een beperking in de verliesverrekening die om bedrijfseconomische redenen gedaan worden, zo blijkt uit mijn onderzoek. Om dit te vertalen in wetgeving heb ik een nieuwe uitzondering geïntroduceerd: die voor verlieslichamen die reeds deel uitmaakten van een groep. Door een uitzondering voor uitbreidingen in groepsmaatschappijen te introduceren, wordt voorkomen dat vennootschappen die tot een groep behoren worden getroffen door een beperking in de verliesverrekening. Op het

moment dat zij al dusdanig organisatorisch en economisch met elkaar verweven waren dat zij aan deze definitie voldoen, acht ik het niet wenselijk om deze transacties toch te treffen onder de beperking van verliesverrekening. In de praktijk zal het hier vooral gaan om vennootschappen die vóór de uitbreiding voor minimaal 50% in handen waren van de bovenliggende groepsmaatschappijen. Omdat de invloed/zeggenschap over desbetreffende verlieslichaam dan al overwegend bij de groep ligt, is het aannemelijk dat aan de uitbreiding bedrijfseconomische redenen ten grondslag liggen. De groep had immers al voor een groot gedeelte toegang tot de verliesverrekening en overwicht om te bepalen wat er met dit lichaam gebeurde. Met deze uitzondering wordt hier dus gehoor aan gegeven, iets wat ontbreekt in de huidige wetgeving.

Tot slot zorgt een tegenbewijsregeling voor een laatste uitweg voor de gevallen waar wel zakelijke redenen de grondslag zijn voor de koop van een lichaam, maar niet onder een uitzondering beperking van verliesverrekening kunnen voorkomen. Zij moeten dit uiteraard zelf kunnen aantonen, de bewijslast ligt bij de belastingplichtige. Ook dit is een verbetering ten opzichte van de huidige wetgeving, omdat ook hier nogmaals de ruimte wordt geboden om bona fide transacties niet te beperken in de verliesverrekening.

Dit alles bij elkaar nemend ben ik van mening dat met dit alternatief beter wordt aangesloten bij de bedoeling van de wetgever en dat het tegelijkertijd de bestaande onduidelijkheden wegneemt. Dus ja, mijn alternatief is beter dan de huidige wetgeving.

Literatuurlijst

Boeken

- H. Bergman, 36 befaamde fiscale arresten n.a.v. 55-jarig bestaan van de NOB, Kluwer, Deventer
- E.J.W. Heithuis, de handel in verlies- en herinvesteringsreservelichamen, Fiscale Monografieën, 2002 kluwer, Deventer

Losbladige werken

- N.H. Vries, R.J. Vries, vennootschapsbelasting, afdeling 4.0, Cursus Belastingrecht, Kluwer, Deventer

Artikelen

- C. van Dijk, Verliesverwerking, WFR2009/235
- E.J.W. Hetihuis, Handel in verlieslichamen; recent vraag- en antwoordbesluit, BMA 2003/2368
- E.J.W. Hetihuis, De bijzondere bepaling tegen de handel in verlieslichamen (art. 20a Wet VPB 1969): vereenvoudiging dringend gewenst!, WFR2005/1532
- P. Kavelaars, R.A.H. Smittenberg, het groepsbegrip in de thincapregeling, WFR2004/165
- Q.W.J.C.H. Kok, De beperking van verliesverrekening in de vennootschapsbelasting, WFR2001/729
- D.R. Post, Verliesverrekening rondom het jaar van aandelen overdracht: kill, overkill en inderkill, MBB 2008/10
- D.R. Post, Ruim baan voor verliesverrekening in het jaar van de aandelenoverdracht?, WFR2009/198

- A.P.J.D. Rambhadjan en mevr. Mr. S. Kortekaas, Uitbreiding van een belang in een verliesvennootschap, WFR2008/1193
- H.M.N. Schonis, Verliezen en reorganisatie; de lege BV, WFR1979/297
- L.G.M. Stevens, Wat is ongewenste handel in verliesverrekening?, WFR2000/1215
- S.A.W.J. Strik, De regeling in de vennootschapsbelasting ter bestrijding van de handel in verlies bv's, ftV januari 2007, blz. 12-17

Jurisprudentie

- Hof van Leeuwarden, 24-06-2005 nr. 03/0908, V-N 2005/52.15
- Hoge Raad, 31-12-1958 nr. 13 747, BNB 1959/64
- Hoge Raad, 22-09-2006 nr. 42 444, BNB 2007/27c
- Hoge Raad, 21-11-2008 nr. 44 044, BMA 2008/2934

Kamerstukken & Besluiten Staatssecretaris

- Resolutie Staatssecretaris van Financiën, 13 maart 1962, nr. B2/4269, BNB 1962/206
- Besluit Staatssecretaris van Financiën van 17 september 2003, nr. CPP2003/1731M, BNB 2003/390
- Besluit Staatssecretaris van Financiën van 6 mei 2008, nr. COO 2008/984M, V-N 2008/27.16
- Kamerstukken II, vergaderjaar 1959/1960 kamerstuk 6000, onderdeel 3
- Kamerstukken II, vergaderjaar 1962/1963, kamerstuk 6000, onderdeel 9
- Kamerstukken II 1994/1995, nr. 23 962, nummer 3
- Kamerstukken II, vergaderjaar 1999/2000 kamerstuk 27 209, onderdeel A

- Kamerstukken II, vergaderjaar 2000/2001 kamerstuk 27 209, nr. 7 onderdeel H
- Kamerstukken II, vergaderjaar 2003/2004, kamerstuk 29 210 nr. 8
- HvJ EG 18 september 2003, zaak C-168-01, BNB2003/344